

Budavár bevétele

175 évvel ezelőtt történt

•••• † Spira György

Görgei május 4-én egy hadikövet útján a vár feladására szólítja fel Hentzit – nem utolsó sorban arra hivatkozva, hogy „az úgynevezett budai vár nem vár”

parancsnoka pedig azért „arra van kiszemelve, hogy egy Don Quijote-szerű feladatot oldjon meg, melynek tragikus kimenetele alig fogja őt megóvni „a nevetség”-től –, Hentzi habozás nélkül elutasítja ezt a követelést s közli, hogy a várat az „utolsó emberig” fogja védeni, mert az igaz ugyan, hogy „a

budai vár, midőn önök folyó évi január 3-án, 4-én és 5-én gyorsan elvonultak, valóban nem volt még vár – mit jegyzi meg kajánul – a magyar seregnek szakadozott futása elegendőleg bebizonyított; azóta azonban Buda egy valóban tartható erősségé lőn átváltoztatva, melynek szerencséje leend önnek a leghatározottabb ellenállást szegezni ellenébe”. (...)

(...) Csak hát Hentzit valójában – tudjuk – 4-én sem Alnoch ezredesnek az a téves közlése készítette Pest lövetésére, hogy csapataira a honvédsereg ágyúi Pestről nyitottak tüzet, hanem az a vágy, hogy móresre tanítsa a pesti népet, amely

az első alkalommal világossá tette, hogy zömmel a demokrácia ügyéért harcolókhoz húz.” (...) az a szándék, hogy lehetőleg minél nagyobb réseket üssön a Béccsel

„az abszolút monarchia és a demokrácia elveinek istenítélet-szerű párharcában az aréna közönségének jogát merészelte magának követelni” s már

foglalásának napja – 1992-től a Magyar Honvédelem Napja, a Magyar Honvédség létrejöttére emlékeztetve – a szerk.)

(...) A mérleg pedig, ha az emberáldozatokat nézzük, fényes és – elborzasztó: a szabadságért harcoló seregből Buda alatt 368-an estek el s 676-an sebesültek meg, a Ferenc József trónjának megszilárdulásáért küzdők közül viszont, a 22-ére virradó éjjel egy óra tájt a sebesülésébe végül is belehaló Hentzit is számítva 710-en hullottak el egy rossz ügy szolgálatában – s részint sebesülten – több mint négyszere

ren kerületek hadifogságba. Ami meg az anyagi természetű károkat, illetve nyerevényeket illeti: mindenekelőtt az állapítható meg, hogy a leégett hajóhídon és a megromlódott Lánchídon kívül megsérült, vagy teljesen elpusztult Pesten 61, Budán pedig 537, vagyis együttvéve 598 épület (...) a tanulságot maga Görgei is leszűri, mikor – igaz, majd csak negyedév múlva – így fogalmazott: „Buda

ostroma volt a legnagyobb hiba, amelyet elkövethettünk, mert ez meggátolt bennünket abban, hogy kihasználjuk az osztrákok fölött Nagysallónál (1849. április 19-én) aratott győzelmünket. Buda május 21-én történt megvétele után többé nem volt lehetőség ennek a hibának a jóvátételére.” (...) (Részletek – Spira György: A pestiek Petőfi és Haynau között. Budapest, 1998)

Foto: színezett litográfia. Matthias Josef Treitschky kiadása, Bécs, 1849. – 1850 körül

**A Szent György téren
Hentzi vezérőrnagyot
(középen, fehér egyenruhában)
golyó találja**

néhány éve már külső megjelenés dolgában is vetekedő Pest legfőbb ékességén, a Belváros és a Lipótváros – kivált a Feldunasor – klasszicista épületegyüttesén, meg az a törekvés, hogy a bombák először mindig olyan épületeket gyújtsanak fel, amelyekről a tűz azután a szél segítségével könnyen tudjon áttérjedni továbbra épületekre is. (...)

(...) Reggel 7-kor pedig, mikor a Ferdinánd-laktanya kapujában az utolsó várvédők is megadják magukat, az ország ősi fővárosának falai között végleg elhal a csatazaj (...) (május 21-e – a budai Vár vissza-

L	1	Budavár bevétele
Ó	••••	† Spira György (történész)
B	3	Operától a Bajza utcáig
M	••••	Görbe Márk (művészettörténész)
O	4	Colonie Klein-Pest
L	••••	Gaal Károlyné (tanár)
A	5	1848–49 cinkotai emlékei
T	••••	Széman Richárd (gyűjteménykezelő)
R	6	Rákosszentmihály női tűzoltói
A	••••	Hózer Benjámin (szakmatörténeti kutató)
T	7	Faemlékműből ércszobor
R	••••	Földváry Gergely (történész)
A	8	Egy elfeledett életút
T	••••	Dvorszky Anikó (művészettörténész)
R	10	Konstantinápoly Budapesten
A	••••	M. Pap Gergely (történész)
T	16	Kispest költője
	••••	Németh Nyiba Sándor (író, költő)
	18	Könyvszemle
	20	Budafok Magdolna Udvara
	••••	Gyönki Viktória (gyűjteményvezető)

Miért nézzem meg a www.bpht.hu-t?

Mert a fővárosi Helytörténeti Portálon találom meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- az Ajánlott oldalak menüpontjában a legrövidebb utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, közgyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát;
- az Archívumban a Budapesti Históriák 131 előadásának szerkesztett változatait.

Csak ezekért!

Támogassa előfizetésével a Honismeret folyóiratot!

A Honismereti Szövetség évente hatszor megjelenő, közel fél évszázados folyóiratának célja a Kárpát-medence értékeinek, történeti múltjának megőrzése, ápolása és bemutatása. Belföldre előfizetési díja kedvezményesen 4500 Ft/év.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Megrendelhető az ország
bármely postáján,
a hírlapot kézbesítőknél,
a [www.posta.hu WEBSHOP-ban](https://eshop.posta.hu/WEBSHOP-ban)
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu
telefonon a +36-1-767-8262 számon,
levélben az Magyar Posta Zrt.
1900 Budapest címén is.

Alapította a Budapesti Honismereti Társaság
és a Budapesti Történeti Múzeum
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
Felelős kiadó: Breinich Gábor
1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652
E-mail: info@bpht.hu
Internet: www.bpht.hu
Felelős szerkesztő: Gábor Tibor
Szerkesztőbizottság: Breinich Gábor, dr. Buda Attila,
dr. Róbert Péter, dr. Sándor Tibor, dr. Sipos András

Belföldi előfizetési díja 1200 Ft/év. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, [www.posta.hu WEBSHOP-ban](https://eshop.posta.hu/WEBSHOP-ban) (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon a 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), postán: 1900 Budapest, telefonon: 06-1-767-8262 és e-mail-en: hirlapelofizetes@posta.hu. A Budapesti Történeti Múzeumban, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi és fiókkönyvtáraiban, a kerületek helytörténeti gyűjteményeiben, múzeumaiban és a Budapesti Históriák előadói is terjesztik. Helytörténeti magazinunk Budapest Főváros VI. kerület Terézváros Önkormányzata, a XVI. kerület Kertváros Önkormányzata és a XIX. kerület Kispest Önkormányzata támogatásával valósult meg.

Nyomda: PrintWorks Nyomda Kft. • Print: ISSN 1418-4273 • Online: ISSN 2732-1681

Operától a Bajza utcáig

Terézvárosi Feszty-emlékek

•••• Görbe Márk

Május 31-én emlékeztünk meg Feszty Árpád halálának 110 évfordulójáról. Ennek apropóján tekintjük át a művész alkotásainak és életének terézvárosi vonatkozásait. Az alkotót legtöbbször A magyarok bejövetele című ciklorámájáról ismerik, mely a historizáló akadémizmus egyik főműve és 1650 négyzetméteres méretével a legnagyobb magyar festmény. De a vallásos tárgyú festészet területén is marandót hagyott hátra a művész, akinek Krisztus temetése néven ismert nagyméretű tripti-

várú Ignác pótolta témájában hasonló, de kinézetében eltérő saját kompozíciókkal, melyek pannóként, vagyis falba illeszthető táblaképként kerültek elhelyezésére. A megmaradt négy Feszty-féle kép egyikének Hésziodosz Istenek születése c. műve a forrása – ezen a műsák arra figyelmeztetnek, hogy a földi örömnél (evés-ivás) magasabb rendű értékek lelhetőek fel a képző- és zeneművészet szépségeiben.

Az operaházi művek nagy sikere okán 1885 őszén Feszty Árpádot kérték fel az Andrassy úti Terézvárosi Kaszinó dísztermének falképekkel való díszítésére is. Helyén jelenleg a szecessziós Párisi Nagy Áruház áll, de az 1911-es átépítés során szerencsére meghagyták az eredeti épület hátsó fronti részét a Lotz-teremmel, melyet a központi mennyezetkép alkotójáról neveztek el annak ellenére, hogy a legtöbb kép Fesztytől származik. A fiókos teknőboltozat oldalsó részein ugyan-

is az ifjú művész ábrázolta a polgári foglalkozások – a kertművesség, kovácmesterség, szőlőművesség, halászat, zeneművészet, színművészet, kereskedelem, szobrászat, festészet, ácsmesterség és építőművészet allegóriáit. Ezeknek a figuráknak a modelljei az alkotó testvérei, barátai közül kerültek ki. Az építészeti képében a termet tervező Petschacher Gusztáv, szobrászként Lotz Károly került ábrázolásra, Feszty magát, mint ácsmestert festette meg, akkori barátnője, Jászai Mari pedig a színművészet megtestesítőjeként szerepel.

A festő nemcsak fő falképfestészeti művei által köthető Terézvároshoz, hanem másfél évtizeden keresztül itt is lakott – a Bajza utcai 21. szám alatt, ahol 1890 és 1891 folyamán épült fel testvére, Feszty Gyula tervei alapján villája, mely-

nek formája velencei gótikus palotákra emlékeztet. Ugyanis a festőnek Jókai Mór nevelt lányával, Jókai Rózával való nászútja a Lagúnák Városában volt 1889-ben. Ezt idézték fel közös családi otthonuk esetében, melynek második emeletén he-

Fotó: diningguide.hu/Berecz Václav

Feszty operaházi freskósorozata a művész első állami megbízása volt

lyet kapott az írófejedelemtől após lakása is. A Bajza utcai palotában működött az 1890-es évektől az ún. Feszty-szalon, mely a kor egyik legjelentősebb társadalmi találkozóhelye volt, ahol a kor jelentős politikusai (Tisza Kálmán, Szilágyi Dezső, Podmaniczky Frigyes), írói (Bródy Sándor, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc) és képzőművészei (Rippl-Rónai József, Strobl Alajos) egyaránt megfordultak. Az épület Fesztyék elszegényedését

chonja 2022 óta – 70 év pincebéli elzártságát követően – újra látható az aradi Kultúrpalotában. Falképsorozatai közül csak kettő maradt fenn napjainkra – a Magyar Állami Operaház és a Párisi Nagy Áruház Lotz-teremének freskói, melyek Terézváros büszkeségei.

Feszty Árpád operaházi falképsorozata a művész első állami megbízása volt, melynek 1883 nyara és 1884 februárja közötti kivitelezését itáliai tanulmányút előzte meg. Ennek eredményei érzékelhetők a hátterek kialakításában, így a taorminai görög színház szerepeltetésében is. A kilenc darab – a büféterem oldalfalaira készült – közel 3x2 méteres freskó témája a zene születése természeti hangok által – így a madárdal, forráscsobogás, nádsusogás, tengermorajlás, viharzúgás, visszhang jelenik meg a Böcklin stílusával rokonítható preszimbolikus kompozíciókban. Az eredeti képek közül öt beázás miatt elpusztult a 19. század végén – azokat Uj-

Feszty Bajza utcai műtermében feleségével, Rózával és Jókaiával

Fotó: oszk.hu

Fotó: BHT

A Bajza utcai Feszty-villa falán a székesfőváros által 1925-ben állított Jókai Mór emléktábla

követően, 1906-ban került eladásra és adott helyet kezdetben a Petőfi Háznak, majd a második világháború után a Természettudományi Múzeum Embertani Tárának. Jelenleg a Képzőművészeti Egyetem doktori iskolája működik az akadémikus festészet egyik legsokoldalúbb és legtehetségesebb képviselőjének, Feszty Árpádnak egykori palotájában.

Colonie Klein-Pest

Grassalkovichok birtoka volt

••• Gaál Károlyné

Kispest mozgalmas múltját őskori mamutcsontok, Árpád, Anjou, Hunyadi-kori ház, templom, temető romok őrzik. 1723-ban a Zent-Lewrync-i 7000 holdas Grassalkovich birtok része a mintegy 1300 holdnyi Colonie Klein-Pest is. A töröktől életüket mentve menekülők pusztává tették a jól

hű katolikus németeket telepített a gubacsi, lőrinci pusztákra, akik adómentességet, házat, szerszámokat kaptak. II. Antal herceg Mária Terézia nyári látogatásakor – bányáikból a sót az utakra szórva – a 100 szobás gödöllői kastélyukba szánkón vitte a királynőt. Díszes vadász-kastély, a dombra Szent Lőrinc tiszteletére toronyos, erkélyes, sírboltos Gloriett kápolna épült Kispest határában. 1815-ben a Szentszövetség három uralkodóját, Sándor orosz cárt, Frigyes Vilmos porosz királyt és I. Ferenc osztrák császárt látta vendégül. Vadászat, tárgyalás, ökörsütés. Kíváncsi pesti tömeg özönlött a 14 ezred parádés hadgyakorlatára. Sajnos, nem kerítették el a nézőteret, a vágató lovasok halálra gázoltak 14 embert, és sokan megsebesültek. András huszár egy 7 éves kislányt a nyergébe emelve mentett meg. A Ferihegy – a mai Liszt Ferenc repülőtér – névadója, Maerffy Xavér Ferenc (Széchenyi kedveltje) vidám záró képet szervezett, a fára akasztott ajándék ruháért, cipőért, kendőért 25 százéves anyóka tipegett oda nagy nehezen, de összeverekedtek a jutalmon. A szerencsétlen lovasroham ellenére jót nevettek a vendégek, csak Maerffy hibáztatta magát, mert azért ültetett a Szolnok felé vezető és környékbeli utakra 500 ezer hárs és jegenyefát, hogy ne csak tehenészete és szőlője, az egész táj örömet okozzon mindenki-

Grassalkovich Antal
(1694–1771)

II. Grassalkovich Antal
(1734–1794)

III. Grassalkovich Antal
(1771–1841)

termő földeket. Ausztriának érdeke volt hazánk gazdasági fellendítése, ezért az Újszerzeményi Bizottság – hiteles családi iratok alapján – visszaadhatta a földesuraknak birtokait, ha segítették az új hatalmat. A rábízott feladatokat mindig kiválóan teljesítő Grassalkovich Antal (1694–1771) ellenőrizte a birtokpereket, majd elnököként jóváhagyta a bíróság döntéseit. Munkáját bárói címmel jutalmazták. Hálából bízta a magyar főurakat, támogassák a trónra lépő Mária Teréziát a fenyegető európai országokkal szemben. Grófi cím és földajándék vigasztalta végül a 77 éve alatt három feleséget és három gyermeket elvesztett Grassalkovichot.

Négy lánya és fia, II. Grassalkovich Antal (1734–1794) apjához hasonlóan csodás kastélyokat épített, Habsburgokhoz

Kispest határában épült Gloriett-kápolna (ma Szent Lőrinc-kápolna)

Fotó: miserend.hu

Fotók: wikipedia.org

nek. A töröktől megszabadult ország nem volt hálás a Habsburgoknak a lerombolt várak, elbocsájtott katonák, fizetett besúgóvá tett hivatalnokok, jobbágynokon élősködő zsoldosok miatt. Rákóczi kurucái évtizedig próbáltak küzdeni önálló életünkért. II. Antalnak Eszterházy Mária Anna grófnővel kötött házasságából egy fia született. Az utolsó, III. Grassalkovich Antal (1771–1841) – gyermek nélkül halt meg – bőkezűen támogatta a Magyar Tudományos Akadémiát, ingyen telkekkel segítette a Nemzeti Múzeumot és a Nemzeti Színházat.

A reformerek, 1848 hívei is magyar nyelvű, szokásainkra épülő szabad országot akartak. Néhány szociális és egészségügyi intézkedés, szabad költözés, a botozás és halálbüntetés eltörlése, az augusztus 20-i Szent István ünnep, a világot járt reformerek célszerű javaslatainak elfogadása, a gazdaság, tudomány és kultúra fejlesztése a magyarok megnyerését szolgálta. III. Antal herceg pazarlása, a kúriák, kastélyok építése miatt viszont eladósodott. Zárgondnoka, gróf Lónyay Menyhért javasolta, hogy adja el birtokát Sina György bécsi bankárnak, de annak Simon fia hasonló helyzetbe került a Lánchíd és több intézmény támogatása miatt. Az 1850-es

években a Belga Bankház vette meg a földeket. Árpád, búzát, zabot ültettek, de az nem bírta az itteni éghajlatot és talajt, ezért olcsón továbbadták.

1848–49 cinkotai emlékei

„Öröm Nap” és a tavaszi hadjárat

••• Széman Richárd

Azt hihetnénk, a Pest melletti poros falut, ahol *Petőfi Sándor* nagybátyja, *Grúz Ádám* asztalos és bognármester élt tornácos, nádfedeles parasztházában, elkerülte a szabadságharc tisztító, majd tragédiát hozó szele. Pedig nem! A falut birtokló *Beniczky Ödön* az 1848/1849-es népképviselői országgyűlésnek és a Pest vármegyei forradalmi választmányának (közbátorságra ügyelő állandó választmány) is tagja volt. A császári hatóságok titkos nyilvántartása szerint a „nyílt rebelisekhez”, a radikális párthoz tartozott.

A cinkotai evangélikus egyház levéltára őrzi az 1848. március 22-én írt jegyzőkönyvet, amely közli *Beniczky Ödön* jószágigazgatója, *Erdei Fülöp* által lejegyzett, a cinkotai előjárásának küldött alábbi sorokat. A jegyzéket a testület tagjai és a jegyző is aláírták. A jegyzőkönyv kezdősorai: „Az 1848-ik évi Mártius 22-ik napján volt azon Öröm Nap, a’ mellyben Czinkota helység lakosai minden Urbéri teher viselésétől felmentetvén szabad honfi polgárok sorába léptek. – Ennél fogva a már szabad község előjárói részint háladatoságból, részint pedig örök emlékül ezen Nagy Napot meg Ünnepelni és az egész eseményt ezen Jegyző Könyvbe béigytatva elrendelték.”

Beniczky Ödön
(litográfia)

Fotó: Az 1865–1867. évi országgyűlési képviselők alicképeinek albuma

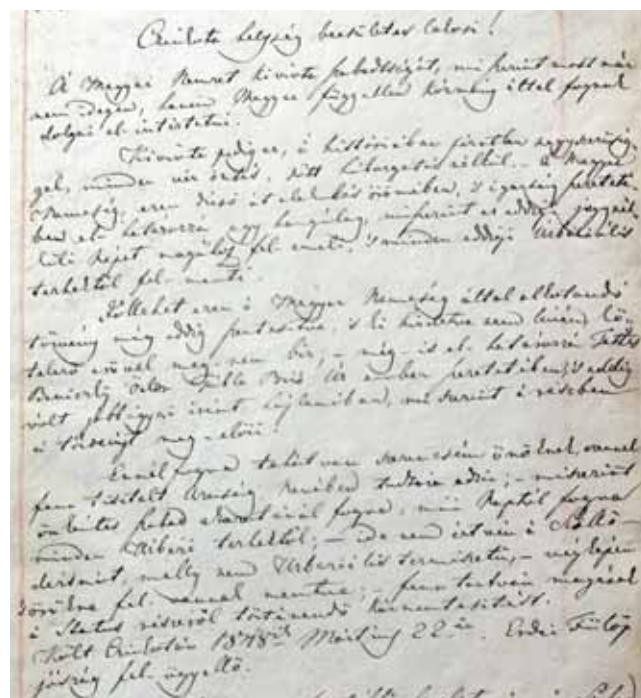
most már magyar független kormány által fognak dolgai el-intéztetni. (...) Jóllehet ezen a’ magyar nemesség által alkotandó törvény még eddig szentesítve, s ki hirdetve nem lévén, kötelező erővel még – nem bír, még-is elhatározá t(ekinte)t(e)s *Beniczky Ödön* Tábla Bíró Úr ember szeretetében s eddig volt jobbjágyai iránt hajlamában, mi szerint a törvényt részben ő megelőzi. (...) miszerint önkéntes szabad akaratánál fogva mai naptól fogva minden urbéri terhértől (...) végképpen s örökre fennvannak mentve. (...)”

Bár a megtalált adatok szerint *Beniczky* a tavaszi hadjárat idején zsámboki birtokán tartózkodott, nem lehet véletlen, hogy az isaszegi csata után, április 7-én *Aulich Lajos* tábornok csapatának főhadiszállását Cinkotán, a szintén 48-as érzelmű evangélikus lelkész, *Melna Mihály* parókiájának udvarán állították fel. A történet szerint a tábornok itt, egy

Ezután két oldalon következik az ünnephez vezető események leírása, majd a jegyzőkönyvben rögzítették *Beniczky Ödön* levelét: „Czinkota helység becsületes lakosi! A magyar nemzet kivírta szabadságát, miszerint

akácfa alatti malomkövön állva mondta ki a Habsburg-ház trónfosztását április 9-én. A ma is élő, 250 éves akácfa mellett emlékhely őrzi az esemény emlékét. A malomkö talán ott van valahol a föld mélyén. Innen, április 24-én Cinkotáról vonult be a felszabadított Pestre csapatával.

A XVI. kerület története 1971-es kiadása szerint szeptember végére Cinkota 8 honvédújoncot állított és 100 nemzetőre volt. Melna Mihály Cinkota evangélikus lelkésze volt 1839-től haláláig. Az 1848-as forradalom lelkes híveként a többségében szlovák cinkotai gyülekezetet is a szabadságharc mellé állította. Közeli kapcsolatba került *Aulich* tábornokkal és az őt felkereső magasabb rangú katonákkal és politikusokkal. A szabadságharc elbukása után a neve feketelistán szerepelt. Semmit

Fotók: Kertvárosi Helytörténeli és Emlékezet Központ

Az 1848. március 22-i jegyzőkönyv rögzíti *Beniczky Ödön* földesúr felajánlását, jobbjágyai urbéri terheiről való lemondását

sem tudtak rábizonyítani, mert egy, a parókián megjelenő ismeretlen idejében figyelmeztette, hogy keresni fogják, így minden terhelő iratot meg tudott semmisíteni. (Amelyek ma a kor történelmének ismeretéhez nagyon hiányoznak.)

Beniczky Ödön, „mivel, hogy nem volt jelen a Habsburg-ház trónfosztásán, I. Ferenc József 1850. július 20-án, mint »kevésbé kompromittált egyént« 208 társával együtt amnesztiában részesítette. (...) A Habsburg-abszolutizmussal szemben állt, a passzív rezisztencia álláspontjára helyezkedett, azaz az alkotmányos rend helyreállításáig osztrák hivatalt nem vállalt.”

Emlékhely őrzi *Aulich Lajos* cinkotai bejelentését a Habsburg-ház trónfosztásáról

Rákosszentmihály női tűzoltói

Női szerepváltozások a 20. században

••• Hózer Benjámin

E mancipáció vagy szakmai buzgalom? Mi készíti a 20. század első felének nőit, hogy a kor társadalmi szerepével ily módon szembe menjenek? Lehetett-e egyáltalán nő hivatásos tűzoltó? A válasz: nem. Vagyis nők csak önkéntes tűzoltók lehettek. Már ahol ezt engedték. Eddigi kutatásaim során nem találkoztam olyannal, hogy nők úgy kerültek egy önkéntes tűzoltó egyesület tagságába, hogy a szolgálatot férfiak mellett látták volna el – tehát a teljes testületnek nőkből kellett állnia.

„A női nemnek mindig nagy tisztelője voltam és vagyok még ma is. A női tűzoltócsapatok felállítását azonban nem tartom helyesnek és célszerűnek. Bármily elismerésre méltó, őszinte hazafiság szülte is ezt az ötletet: a magyar nőnek a tűzoltásba ily módon való bekapcsolása – szerény véleményem szerint – nem szerencsés. Sőt teljességgel megokolatlan.” – G. J. önkéntes tűzoltó-felügyelő írásának részlete, a *Tűzrendészeti Közlöny* 1940. április 1-i számából.

Az első teljesen nőkből szerveződött tűzoltó testület 1928-ban, Rákosszentmihályon állt fel. Ahogy az manapság is lenni szokott, akit egyszer megcsap a mozdony füstje, az soha nem szabadul. Nem volt ez másként helyben sem. Az egyesület alparancsnokának, *Krenedits Gyulának* a lánya kezdett a női tűzoltó osztag szervezéséhez. Először csak apját kísérte a gyakorlatokra, majd a tűzoltóból hozott átütő fordulatot:

„Az úgy volt kérem, hogy táncmulatság volt a mézesmadzag, ami becsalogatta a lányokat a tűzoltósághoz. Összebeszéltünk a lányokkal, hogy egy páran tűzoltóruhában jelenünk meg. Persze nagy meglepetés volt, nagyon tetszett mindenkinek. Akkor én a végén azt mondtam, hogy na lányok, aki akar ilyen egyenruhát viselni hétköznap is, annak meg kell szolgálni érte. Gondoljátok el, hogy mi leszünk az első női tűzoltók az országban. Erre persze mindenki jelentkezett, másnap már jöttünk gyakorlatra apukához, volt nagy csodálkozás a városban.” – *Pesti Napló*. 1930.

Fotó: a szerző tulajdona

Rákosszentmihályi női tűzoltók, középen Krenedits Gyula egyesületi alparancsnok

augusztus 3. 1930-ban a női osztag már 12 főt számlált.

A női tűzoltók számára – értelemszerűen – nem volt előírt egyenruha viselet. Ezért saját maguk kezdtek a formaruha kialakításába. A sapka a férfiakéval megegyező, francia kepi szabású és szerelvényezésű, de piros színű. A blúz és a szoknya sötét-kék, a szoknya rakott és térd alá érő. Ehhez hozzájárt még a harisnya, valamint egy csatos, de magasított sarkú bőrcipő.

Noha a magasított sarkú cipő önmagában is alkalmatlanná teszi ezt a formaruhát a tűzoltói feladatokra, le kell szögeznünk, hogy a sisakon kívül a férfiak sem viseltek más egyéni védőfelszerelést. Mindemellett megjegyzendő, hogy a női osztag tevékenysége alapvetően a versenyekre és bemutatókra korlátozódott, tényleges szolgálatadást nem végeztek. Koreloszlásuk tizenhétől, huszonhat éves korig terjedt, azt követően megházasodtak. Ennek ellenére az utánpótlásuk folyamatosnak volt tekinthető.

A második világháború idején a nők szerepe felértékelődött. A gyárakban részt vettek a termelésben, és ugyanígy bevonták őket a légoltalmi feladatokba is. Nők elsősorban elsősegély-nyújtóként vállaltak szerepet. Ugyanakkor Rákosszentmihályon – továbbmentve a hagyományt – segédtűzoltói szolgálatot is elláttak. Mi több, még piros babos kendős leánygárdát is alapítottak.

Természetesen sokak szemében szálla volt az, hogy az egyik legférfiasabb hivatást egy nő is el tudja látni. Többen ennek hangot is adtak. A háborús viszontagságok közt azonban a nők bizonyítani tudták, hogy ugyanúgy helyt tudnak állni. Míg a békeidős női tűzoltóosztag szerepe inkább szimbólumként funkcionált, addig a tényleges alkalmazás során ez a szerep átértékelődött. Az 1950-es évektől női tűzoltók továbbra is csak önkéntes vagy üzemi tűzoltókként jelentek meg, azonban már a egyes (férfi-női) osztagokra is számos példát találunk.

Az első magyar női tűzoltók gyakorlatozás közben Rákosszentmihályon

Fotó: Képes Krónika, 1928. 08. 19. 6. old.

Faemlékműből ércszobor

A Nemzeti Áldozatkészség szobra

•••• Földváry Gergely

Száz éve annak, hogy 1924-ben a Deák Ferenc térről elbontották és átszállították a Ludovika kertjébe a Nemzeti Áldozatkészség szobrát. Az alkotás üde színfoltja volt Budapestnek, mivel a terézvárosi Anker palota előtt 1915-ben felállított szobor fából készült és tulajdonképpen egy katonai segelező akció része volt.

A szobor terve 1915 februárjában került a nyilvánosság elé. Ekkor jelent meg a Hadsegélyező Hivatal felhívása, amely egy Mátyás-korabeli páncélozott fa lovasszobrot akart állítani Budapest egyik forgalmas helyszínére. A felhívás megfogalmazása szerint „a nagyközönség hazafias áldozatkészségére bizassék amaz eszme megvalósítása, hogy ezt a faemlékművet a nagyközönség nevével ellátott pikkelyes ércszeggekkel borítsa be, úgy, hogy e fa-lóból a nagyközönség áldozatkészsége teremtsen meg azt a monumentális ércszobrot, amely mint a világháború emléke hirdetője legyen a nemzet áldozatkészségének.”

A budapesti emlékmű ötletadója az 1915 márciusában Bécsben leleplezett „Wehrmann im Eisen”, azaz a vashonvéd adta, amely ugyancsak fából készült Joseph Müllner tervei alapján. Később Berlinben és a Kárpát-medence különböző régióiban is

létrehoztak hasonló típusú szobrokat.

A magyarországi szobor elkészítésére Sidló Ferenc szobrászművészt kérték fel, aki valószínűleg Andrea Verrocchio híres reneszánsz művész Colleoni lovasszobrát vette mintaképül. Egyes rosszindulatú feltételezések szerint akár az 1914-es kőbányai sörfőzde Mátyás sörének hasonló páncélos lovast ábrázoló képe is adhatta az ötletet.

Az emlékmű elhelyezését illetően három helyszín is

ber 12-én leplezték le, ami igazi népünnepély volt, ahol több kiemelt személyiség is tiszteletét tette. Károly István királyi herceg képviselte a királyt, mellette jelen volt Augusta királyi hercegnő és lánya, Zsófia főhercegnő. Emellett gróf Tisza István miniszterelnök,

Fotó: Fortepan

Emlékmű a Deák téri Anker székház előtt (1916)

báró Hazay Samu honvédelmi miniszter, Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter, valamint dr. Csernoch János bíboros hercegprímás is részt vett az eseményen.

Az emlékmű az Augustus Liga és a Hadsegélyező Hivatal szervezésében megvalósított gyűjtés eredménye, melynek célja a háborúban elesett hősök özvegyeinek és a sérült katonák megsegítése volt. A szobor különlegessége abban rejlett, hogy fából készült, és adományok fejében vas, bronz, ezüstözött vagy aranyozott szegekkel borították, melyek idővel szőnyegszerű fémborítást képeztek az emlékmű felületén.

Hiába vált szinte teljesen bronzzá a szobor az első világháború után nem fordítottak kellő gondot megővására, így hamar a „relikviagyűjtők” áldozatává vált. A korabeli lapok 1919-ben már arról számolnak be, hogy az iskolások vésőkkel és zsebkésekkel fészegetik le a szobor bronzpikkelyeit, melyeket az iskolában eladják. A Tanácsköztársaság idején vörös drapériával borították be és a szoborra építve egy monumentális tribünre Lenin és Szabó Ervin gipszből készült fejszobraikat helyezték. Az 1920-as években sok újság panaszkodott, hogy már a fa talapzatát is többen megrongálták, és hogy fontos lenne felújítani, vagy lebontani, mert igazán nem méltó az állapota.

Végül 1924 őszén a szobrot átvitték a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémiához, ahol az Üllői útra néző melléképület és a főépület közötti területen helyezték el. Habár a legtöbb szoborokkal foglalkozó szakkönyv szerint a második világháborúban elpusztult, a Gábor Endre által szerkesztett 1955-ös *Budapest szobrai* című könyve úgy fogalmaz – az akkor még álló szoborról –, hogy „Az idő erősen megrongálta a faszobrot, ezért áthelyezésére rövidesen sor kerül.” Ezek szerint tehát 1955-ben még megvolt, de végül nem került új helyre, hanem szétbontották, s a megmaradt darabjait a Kiscelli Múzeum, valamint a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményébe helyezték el.

Fotó: Kiscelli Múzeum

A rekonstruált szobor a Kiscelli Múzeum kiállításán (2016)

szóba jött, köztük az Osztrák-Magyar Bank székháza előtti sétány és az Erzsébet híd hídfője, de végül az Anker Biztosító Társaság terézvárosi székháza elé került. A szobrot 1915. szeptem-

Egy elfeledett életút

Schiffer Miksa, az üzletember

•••• Dvorszky Anikó

Egy 1910–1912 között épült villa rejtőzik a terézvárosi Munkácsy Mihály utca 19/B kertjének árnyas fái mögött. A ház puritán, modernista homlokzata nemcsak egy különleges későszecessziós belsőt, hanem egy izgalmas, 19-20. századi gazdaság- és családtörténetet is rejt.

Fotó: magángyűjtemény

Schiffer Miksa

A méltatlanul elfeledett Schiffer Miksa 1867-ben Agárdon, egyszerű zsidó családban született. Okleveles mérnökként diplomázott 1889-ben a budapesti Királyi József Műegyetemen, későbbi vagyónát vasútépítéssel alapozta meg. Az 1908-ban átadott Fogarasz-Brassó közötti, 68 km hosszú vasúti szakasz fővállalkozójaként egyszerű megoldást keresett a völgyek áthidalására. Két viadukt megtervezésével dr. Zielinski Szilárd (1860–1924) műegyetemi tanár műszaki irodáját bízta meg és az építmények teljes egészében vasbetonból készültek.

A magyarországi vasbetonépítés úttörőjével valószínűleg baráti kapcsolatot is ápolt Schiffer, mert az 1913. április 3-i keresztlevelében Zielinszki és felesége keresztszülőkként vannak feltüntetve. A Grünwald fivérek építkezési vállalkozásában is dolgozott. A testvérek, Vilmos és Mór felügyeltek a tehetséges fiatalemberre, feleségül adták hozzá húgukat, Grünwald Rozália Saroltát (1871–1936) és az üzletbe is bevették. Az 1908 októberében kezdődő pesti Anker Biztosító épületének (Alpár Ignác tervezte) kivitelezési munkálatait már a Grünwald testvérek és Schiffer cég végezte. A házaspárnak négy lánya született: Franciska (1896), Piroska (1899), Erzsébet (1901) és Katalin (1907).

Igen jelentős év volt 1910 Schiffer Miksa életében. Egyrészt megvásárolta 128 500 koronáért az Andrássy út melletti villanegyed egyik utolsó üres telkét, és megbízta a kor kitűnő építészét, Vágó Józsefet (1877–1947), hogy egy minden igényt kielégítő házat tervezzen a Schiffer család részére.

Másrészt pedig március 16-án, Budapest székhellyel megalapította saját cégét, a Palatinus Építő és Ingatlanforgalmi Részvénytársaságot. A vállalat tárgya az alapító oklevél alapján: „a József főherceg ő cs. és királyi fensége tulajdonát képező, az 1908; XLVIII. t. cz. 5. §-ában felsorolt ingatlanok megszerzése, épületek létesítése ezen ingatlanokon vagy azoknak egy részén, a beépített vagy be nem épített ingatlanok kezelése és értékesítése, egyéb ingatlanok megszerzése, beépítése, kezelése és értékesítése; mindennemű magán és középítkezés”. A hivatkozott törvény a fennálló lakáshiány megoldására és a belváros fejlesztése érdekében 18 évre

Fotó: oroksejnapok.gov.hu

terjedő házadómentességet biztosított az ekkor emelt bérházakra.

A korabeli építkezések alacsony technikai-technológiai szintjéhez képest meglepő az a gyorsaság, melynek eredményéről az 1912. évi decemberi felügyelőbizottsági jelentés számolt be: „...Ezen összesen 23 házban a lakások összessége és üzlet-

terjedő házadómentességet biztosított az ekkor emelt bérházakra.

A korabeli építkezések alacsony technikai-technológiai szintjéhez képest meglepő az a gyorsaság, melynek eredményéről az 1912. évi decemberi felügyelőbizottsági jelentés számolt be: „...Ezen összesen 23 házban a lakások összessége és üzlet-

és alagsori helyiségek nagy része sikeres eredménnyel bérbe van adva.” Városképileg legjelentősebbek ezek közül a Margit híd pesti hídfőjénél, Vidor Emil (1876–1952) építész tervei alapján 1911-ben épült hatalmas Palatinus házak. Schiffer Miksa az 1920-as években már Budapest

Fotó: wikipedia.org/Kovács Dániel

A Schiffer-villa az Andrássy út menti villanegyedben

egyik leggazdagabb embere volt, neve az elsők között szerepelt a virilisták sorában.

Nem csak a hatalmas építési vállalatot vezette, hanem jelentős pozíciókat töltött be a bankéletben is.

A második világháborúnak a kitörése után, a zsidótörvények miatt kénytelen volt megválni a régi, kipróbált személyzet egy részétől, illetve Schiffer hátrébb húzódott és a vezérigazgatói pozíciót átadta egyik vejének. A család emlékezete szerint 1944-ben, a német megszállás kezdetén elhurcolta a Gestapo. Rengeteg pénz fejében pár nap múlva ugyan szabadon engedték, de az idős, meggyötört Schiffer Miksa április 21-én, a halotti anyakönyv szerint

szívinfarktusból elhunyt. Az épületben 1995 óta a Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum működik.

Belső terei a magyar szecesszió remekművei

Kispest születése

Birtokok, telkek, emberek

••• Gaál Károlyné

Külföldi tapasztalatait hasznosítva az egykori Grassalkovich birtokból gróf Lónyay Menyhért miniszter a ceglédi vasút mellett 1200 holdat vett meg. Cséry Lajosnak 1800 holdat adott ügyvédi honoráriumként. Lőrinc nyugati részéből fejenként 500 hold jutott Herrich Károly mérnök, Rózsa Lajos ügyvéd és Eggerth József főmérnök, majd fia tulajdonába. Az egykor virágzó birodalmat megviselték a harcok, de felszerelt épületeivel együtt mégsem volt rossz üzlet. Harminc év alatt kellett kifizetni évi 7 Ft 80 krajcárral.

Herrich mérnök – 1848-as katonatiszt – a Tisza szabályozáskor szerzett vízügyi jártasságot. Darabonként 200 Ft-ért adott el 811, utcákra bontott 300 négyszögöles kertes házhelyet. Az 1870-es években még 500 Ft-ot is megadtak egy parcelláért.

Fotó: TLM

Társai is ehhez igazodtak az első szerződéseknél, ahol még Colonie Klein Pest szerepel az Üllői út és a vele párhuzamos Lőrinc utca környékén. Az 1870. február 19-én aláírt első három ház szerződése Eggerth és Czúr Jánosné között a 79-dik, az augusztus 4-i a 365-re, a szeptember 8-i a 270-es parcellára vonatkozott. A vételárát évi négy egyenlő részletben, 6 %-os kamattal kellett fizetni. A 280-as sakktábla telepítésű parcellát – Herrich, Rózsa és Egert közös tulajdonát 1873. február 26-án vették meg.

Kispest északi sarkán a fővároshoz tartozó, utasokat kiszolgáló Határécsárda gémeskúttal, kocsi beállóval, istállókkal, étkezővel várta a vendégeket. 57 évig a Kollár családé volt, sajnos 1964-ben lebontották. Megőrzésre érdemes lett volna, a kispesti választásokkor itt lehetett megszegni a szesztilalmat. Az Üllői út baloldala Törökfalva az 50 házhelyet kialakító szatócs, Török Ferenc emlékére. Özvegye a községnek adja el 1873. december 9-én. Az út jobb oldala a Lottage Társaságé, 1879. július 12-i árverésen veszi meg Krausz Mayer gödöllői hintókovács. A túloldalon épül 1880-ban Blückerlérné majorja, és szemlátomásnyira bologárgartészek faházai. Sárkány József ügyvéd utódainak 520 holdján a fővárost zöldséggel ellátó parasztcsaládok viskói a Wekerletelep létrehozásáig lakóhelyek voltak.

Lónyay vasúti személy- és teherpályaudvart járt ki

Deutsch vendéglős tíz holdjára négy hattyút telepít, híd kerül a tóra, körhinta, céllövölde, fényképész, tánc hely vonzza a kirándulókat a Hattyúszigetre. Cséry Lajos ügyvéd 2600 holdat vesz meg a Belga Banktól. A főmajor 30 gazdasági és lakóépületből állt, hozzá tartozott a Gloriett a sírbolttal. Itt 1870-től a tanyasi tanító, vagy a soroksári káplán istentiszteleteket tartott 44 majorbeli és 23 lőrinci gyerekeknek, felnőtteknek.

Lónyay pénzügyminiszter 1200 holdas majorján 120 tehén mintagazdaságot és szőlőtermelést hozott létre. Villája közelében járt a Szolnokra vivő vasút, melyhez személy és teherpályaudvar kialakítására szerzett engedélyt. Innen könnyebben megközelíthető a 100 holdnyi villatelep, ahol nyaralók, park és angolkert található. 1875-től 2 holdas parcellákra 16 nyári lak épült baráti köre számára, itt pihent báró Eötvös Loránd tudós, Puskás Tivadar feltaláló és néhány közismert, gazdag potentát is. Emeletes családi villájukban élt boldogan haláláig Lónyay.

1871. június 16-án Bellach Imre Pest vármegye főszolgabírójának részvételével tartott gyűlésen határozzák el Kispest község alapítását. Vecséstől elszakadva. A két oroszlanos pecséten még Colonie Klein Pest olvasható. Stowasser Ferenc a bíró, Györgyösi Alajos a jegyző, és tíz idegen nevű és gyakorlatlan írású tanácsnok képviseli a lakókat. Két értelmiségi jött csak ide: dr. Breznay Béla teológiai professzor és Herein Károly, aki később Pest főpolgármestere lett. 1873. február 6-án a képviselőtestület elhatározza, hogy a csatlakozó Törökfalvával és Szentlőrincsel önálló nagyközséggé szerveződnek 855 kispesti és 182 lőrinci adófizető támogatásával. 1873. július 20-án küldte ki a vármegye Tassy Kálmán főszolgabíró, hogy az 1871. évi XVIII. törvénycikk értelmében hi-

Fotó: Magyar Nemzeti Múzeum Történeli Fényképtár

Gróf Lónyay Menyhért

Fotó: Zempléni Múzeum

1873-ban még egy kereszt állt a templom helyén, amely 1896–1898 között épült

vatalosan megalakulhat a község. A jóváhagyás 1874 januárjában jött meg a nagyközséggé nyilvánításról.

Konstantinápoly Budapesten

A századforduló „mesés kelete”

••• M. Pap Gergely

Mára kevesen tudják, de volt Budapestnek egy híres-hírhedt színpoltja a századfordulón, a „Konstantinápoly Budapesten” szórakozónegyed. Az épületegyüttest 1896-ban

rikából és ibériai területekről származtak. A mulató negyed nem volt hosszú életű, a nyitást követő évben bezárt. Épületeit egy kivételével 1900-ra elbontották, területén új lakóövezet, bevásárlóközpontok, és oktatási intézmény, név szerint a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem áll.

Ezt az elképzelt keletet mutatja be a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum május 30-án megnyitott, *Konstantinápoly Budapesten – Így látták a „mesés keletet” a századfordulón* című tárlaton, amely két nagy egységre bontható. A kiállítótérbe – épp, mint egykor a szórakozó negyedbe – egy „fahíd” vezet be a látogatót, ahol lépésről lépésre ismerkedhet meg a vigalmi negyed történetével a világkiállítási előzményektől a szomorú befejezésig. Egy kis vitrinben bemutatjuk a napjainkig is tárgyaikon érzékelhető keleti, törökös hatást. Az információkat korabeli fényképek, cikkek és a fennmaradt tervrajzok teszik változatossá.

A kiállítás második részében az épületegyüttes sokszínűségét hangsúlyozzuk. Sok mindent kínált a látogatóknak a Lágymányosi-öböl. Voltak itt ká-

A vitrinekben kiállított tárgyak is a keleties hatást erősítik

véházak, cukrászda, pezsgőpavilon, vendéglők, színház, bazárok, pavilonok, iparcsarnok,

sőt még egy mecset is! Volt épülete a császári (szultáni) őrségnek is. Ezek hangulatát enteriőrökkel, posztamensekre, vitrinekbe helyezett műtárgyakkal mutatjuk be. A tárlatban helyet kapott a korszak éjszakai élete is, melyet vörös függönnyel rejtettünk el a terem végében, de a kíváncsiak bátran betekinhetnek mögé.

A színes és izgalmas kiállításban kisfilmekkel, videókkal és interaktív elemekkel is várjuk az érdeklődőket. És ha valaki meg szeretné fejteni, hogy miért is zárt be a szórakozónegyed, az látogasson el a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumba 2024. november 3-ig!

Fotók: BHT

Gerster Kálmán tervezte. A többnyire könnyűszerkezetes, díszletszerű megvalósítással egy-egy isztambuli épületet igyekeztek megjeleníteni, de a felhasznált formák többnyire Észak-Af-

Jobbra madártávlati grafika a Lágymányosi-öböl törökvilágáról

Honismeret napja

Egy evangélikus lelkész, a történelem és földrajz tudósa, a 18. század jelentős magyar politikus, *Bél Mátyás* 1684. március 24-i születésnapja a honismeret napja. Ez alkalmából március 23-án a Honismereti Szövetség a Nemzeti Múzeum dísztermében tartott ünnepi megemlékezést. Köszöntőjében *Debreczeni Droppán Béla*, a szövetség elnöke emlékezett meg Bél Mátyásról, életéről, munkásságáról, halála 275. évfordulójáról.

Első előadóként *Zsigmond Gábor* történész „175 éve született Balázs Mór, aki mozgásba hozta Budapestet” című előadása hangzott el a Budapesti Városi Villamosvasút Társa-

ság alapító vezérigazgatójáról, a pesti villamoshálózat kiépítésének és a földalatti vasútnak a kezdeményezőjéről, akit az utókor méltatlanul elfeledett.

Fotó: BHT

Pest villamos hálózata és a földalatti kezdeményezőjéről tart előadást Zsigmond Gábor

Másodikként *Száraz György*, a Magyar Lovaregylet elnöke a „150 éve született Kincsem, a magyar csodakanca” című előadását hallgathattuk meg. Az 54 versenyt veretlenül megnyerő ló pályafutása mellett betekintést adott tulajdonosa, ebeczki *Blaskovich Ernő* nagybirtokos és edzője, *Robert Hesp* életébe is. Befejezőként a *Honismeret* folyóiratot mutatták be, majd *Simonik Péter* egyetemi docens ismertette a tatai zsidó temető történetét feldolgozó, online elérhető tanulmánykötetet és adattárt.

Fogaskerekű 150

Jubileumi kiállítás a Hegyvidéken

•••• Tüske Tamás

Európa harmadik ilyen típusú vasútként állt forgalomba a svábhegyi fogaskerekű vasút 1874. június 24-én, s azóta, kisebb megszakításokkal ugyan, de folyamatosan üzemel. E különleges közlekedési eszköz napjainkban is

Fotó: Egressy Orsolya/MOM Kult.

népszerű, ezért a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum az évfordulóhoz kapcsolódó közös kiállítással emlékezett meg a Fogas eddigi 150 évéről.

Tárlatunk 2024. május 28-án nyílt meg a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény zugligeti épületében az egykori lóvasút

1929-es villanymozdony és személykocsi makettje a tárlaton

szaki és Közlekedési Múzeum főigazgatója), valamint *Fonti Krisztina* (a XII. kerület alpolgármestere). Mindannyian kiemelték, hogy a Fogaskerekű létrejötte szorosan kapcsolódott a főváros egyesítéséhez, valamint, hogy egy különleges technikátörténeti jelenség a 19. század végéről, amely országos jelentőséggel bír.

Kiállításunk 12 tablója meséli el a fogas történetének főbb fejezeteit, rengeteg archív képpel és korabeli forrással kiegészítve. Az első tablókon a svábhegyi vasút ötletéről és megvalósításának első elképzeléseiről, és végül a forradalmi svájci licenc alapján megépült fogaskerekű létrehozásának körülményeiről olvashatnak az érdeklődők. Többek között az egyesítés előtti Buda utolsó polgármesteréről, *Házmán Ferenc*ről és a vasutat tervező *Cathry Szaléz Ferenc* svájci mérnökről is szó esik.

A további tablók a Fogas kezdeti évtizedeiben felmerülő problémákról és fejlesztésekről, a téli üzemről és az ehhez kapcsolódó svábhegyi télisport élet felvirágzásáról, a vonalbővítésről és villamosításról, a különböző háborús időszakok okozta nehézségekről, valamint napjainkig tartó fejlesztési tervekről, elképzelé-

végállomásánál. A megnyitón köszöntőt mondott *Földváry Gergely* (a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény vezetője), *Dr. Schneller Domonkos* (a Magyar Mű-

Fotó: BHT

Az installáció a fogas útvonalának állomásait jeleníti meg térbeli vizuális formában

sekről nyújtanak információkat. A leírások között az egyes állomások és díszes épületeik is megjelennek, mindezek stilizálva a ki-

állítótér falán is láthatóak egy, a vasút vonalát bemutató térképpel együtt. A vitrinekben többféle fogaskerekű modell, valamint a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum gyűjteményéből származó egykori eszközök, vonatjegyek és más műtárgyak is megtalálhatók. A kiállítótérben egy különleges installáció is készült, amely a fogaskerekű útvonalának állomásait jeleníti meg izgalmas térbeli vizuális formában.

A kiállítás 2025 áprilisáig nyitvatartási időben (szerdától vasárnapig, 10 és 18 óra között) látogatható, a belépés díjmentes.

Tablón Géczy László, a rákospalotai tűzoltóság főparancsnoka (1943–1953) élete

Palotai lánglovagok

Rákospalotai Tűzoltók – Helytörténeti áttekintés a tűzoltóság múltjából címmel reprezentatív időszak kiállítás nyílt meg április 18-án a XV. Kerületi Kulturális Örökség Háza és Helytörténeti Gyűjteményben. A tárlatot a kiállítás kurátora *Hózer Benjámin* magángyűjtő mutatta be, aki a gyűjtemény vezetőjével, *Kis Emőke Hajnalkával* közösen alakította ki a tárlat koncepcióját, látványtervét.

Tárlatuk kiállított különleges tárgyi anyaga a Tűzoltó-múzeum, a XIII. Kerületi

Önkéntes Tűzoltó- és Sport Egyesület, nem utolsósorban *Hózer Benjámin* szakmatörténeti kutató-magángyűjtőnek köszönhetően vált megtekinthetővé. A közel egy évszázad anyagát bemutató rákospalotai kapcsolódású időszak kiállítás méltó emléket állított a városrészt egykori lánglovagjainak. Tablóinak szövege, fotói, a számos tűzoltótechnikai érdekességet tartalmazó sokrétű tárgyi anyaga egy nagymúzeum időszakos tárlataként is megállná helyét. A kiállítás sajnos június 18-ig volt csak megtekinthető a gyűjtemény nyitvatartási idejében.

Fotó: BHT

Tűzoltó technikai érdekességek a tárlókban

Rólunk – Röviden

Budapesti Honismereti Társaság

Egyesületünk Elnöksége március 26-án székhelyén, az újpesti Neogrady László Helytörténeti Gyűjteményben tartott ülésén elhangzott a titkári tájékoztatásban: A Budapesti História rendezvényei Budapest Főváros Levéltárában voltak, napra készen működtettük a Budapesti Helytörténeti Portált, kiadtuk a *Városunk* helytörténeti magazin 2024/1. számát, előkészületben van a 2024/2. szám is. Ezt követte Gábrriel Tibor titkár és Heilauf Zsuzsanna elnökségi tag tájékoztatása a Kölcsonkapott XVIII. kerület című, a Tomory Lajos Múzeummal együttműködve megvalósítandó projekt előkészítéséről.

Az Ellenőrző és Számviteli Bizottság képviselőjében Fericsán Kálmánné, az ESZB elnöke számolt be a Társaság 2023. évi tevékenysége és gazdálkodása ellenőrzésének tapasztalatairól. Megállapította, hogy az egyesület 2023-ban megfelelően működött, a nyilvántartások, az adminisztráció, a pénzügyek kezelése színvonalasan lett ellátva, a Társaság viszont veszteséges évet zárt.

Közyűlésünk előkészítéseként a Társaság titkárának írásbeli előterjesztései alapján tárgyaltak a 2023. évi egyesületi beszámolóról és 2024. évi terveikről. A tisztújító közgyűlés előkészítéseként a Jelölő Bizottság elnöki tisztségére dr. Kovács Ivánné, tagjainak Bóta Piroskát és Rojkó Annamáriát kérték fel.

Végül az 51. Országos Honismereti Akadémia előkészítéséről és a kitüntetésre felterjesztettekéről döntöttek: a Honismereti Szövetség Honismereti Munkáért emlékéremére Heilauf Zsuzsanna, Honis-

mereti Munkáért Emléklapra Fericsán Kálmánné, Pápai Tamás László és dr. Sárközy Péterné kerül felterjesztésre.

Egyesületünk éves közgyűlését május 14-én a budafoki Magdolna Udvar Hely-

Fotó: BHT

történeti Gyűjteményben tartotta. A napirend előtt Gyönki Viktória, a Magdolna Udvar Helytörténeti Gyűjtemény vezetője adott tájékoztatást Budapest legfiatalabb, 2021-ben létrehozott közgyűjteményéről. Az intézményben az állandó helytörténeti gyűjtemény mellett művészeti galéria, időszakos kiállítótér, kávézó, átrium, borpince került kialakításra. Ezt követően tárlatvezetésével megtekintettük az állandó helytörténeti kiállítást.

Társaságunk elnöke átadta Agócs Máriának és Parizán Ildikónak a tízéves tagsági munkájára emlékeztető társasági emlékműnk. Egyesületünk 2023. évi tevékenysége és gazdálkodása ellenőrzése

Perényi Roland
júniusban,
a Budapesti
Históriákon

során tapasztaltokról Fericsán Kálmánné, az ESZB elnöke számolt be, azonos tartalommal az Elnökség fenti ülésén elhangzottakkal. 2023. évi tevékenységünkről az éves egyesületi beszámolót és közhasznúsági mellékletét, valamint a 2024. évi munka és költségvetési tervet írásban terjesztette elő titkárunk – bejelentve, hogy ezeket tagjaink e-mailon megkapták, melyeket a digitális képernyőn később be is mutatott. Beszámolóit szóban is összefoglalta, fényképekkel illusztrálta.

Breinich Gábor elnök a *Városunk* című helytörténeti magazin 27. éven át való kiadását hangsúlyozta: „unikális, azaz egyedi Magyarországon egy civil szervezet által 27. éven át folyamatosan kiadott periodika, mely példányainak 95 százaléka ráadásként a főváros és a kerületek közgyűjteményeiben ingyenesen terjesztett.” Köszönését fejezte ki a Társaság választott, most leköszönő tisztségviselőinek, megköszönte a bizalmat és tagjaink támogatását.

A tisztújítás menetét és javaslatait a Jelölő Bizottság (dr. Kovács Ivánné elnök, Bóta Pirokska, Rojkó Annamária) elnöke ismertette. A Szavazatszámoló Bizottság (dr. Kovács Ivánné elnök, Bóta Pirokska, Majzik Ferencné) beszámolt a titkos szavazással tartott tisztújítás eredményéről: az Elnökség tagjaként Breinich Gábor, Földváry Gergely, Gábrriel Tibor, Heilauf Zsuzsanna, Praitmayer Mária, dr. Róbert Péter és Szölösy Marianne, az ESZB elnökeként Fericsán Kálmánné, tagjaiként dr. Debreczeni József és dr. Sárközy Péterné kapott bizalmat. Dr. Kovács Ivánné bejelentette, hogy az Elnökség tagjai a következő 3 éves időszakra szavaztak vezető tisztségviselőik mandátumairól: elnöknek Breinich Gábort, alelnöknek Földváry Gergelyt, titkárnak Gábrriel Tibort választották meg.

Gratulálunk

Budapest Főváros XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzata díszpolgári elismerését vehette át Heilauf Zsuzsanna történész-levéltáros-muzeológus, a Tomory Lajos Múzeum igazgatója, a Budapesti Honismereti Társaság Elnöksége tagja, aki „(...) a 18. kerület anyagi és szellemi értékeinek hatékony megőrzésére húsz év szakmailag kimagasló munkájával országosan elismert »mintamúzeumot« épített fel (...) széleskörű szakmai tudása, hatékonysága és segítőkészsége (...)” által. Kitüntetését március 14-én Szaniszló Sándor, a kerület polgármestere a Rózsa Művelődési Házban adta át.

Fotó: TLM

Szaniszló Sándor adja át a díszpolgári kitüntetést Heilauf Zsuzsannának

Döntés született

Kispest gyűjteményéről

Budapest legtöbb kerületi önkormányzata a városrészük lokálpatriotizmusát erősítő helytörténeti gyűjteményeik/múzeumaik számára folyamatosan fejlesztik közgyűjteményeik működési lehetőségeit. Ennek egyik kerületi állomása most a Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény bejelentett új helyre költöztetése. Jelenleg egy lakótelepi iskola egyik melléképületében működik, még kapujának megtalálása is helyismeretet követel, működési feltételei pedig nem tekinthetők jónak.

Kispest Önkormányzata döntését a Kispest újság 2024. áprilisi számában hozta nyilvánosságra: „Döntöttek a képviselők arról, hogy a Kispesti Helytörténeti Gyűjteményt a Vass iskola oldalán lévő, jelenlegi helyéről a Nádasdy utca 48. szám alá, a volt Kispesti Mese-Vár Óvoda épületébe, az eddiginél méltóbb helyre költözik, amely megfelelő kiállítótérrel biztosít a gyűjtemény-

Patinás épületbe költözik majd a közgyűjtemény

nek. A Nádasdy utcai épületben 3 kiállítótér vagy vegyesen látványraktár és kiállítótér kialakítására van lehetőség. Ezenkívül az új helyen – az eddigi 10 négyzetméteres helyett – egy 36 négyzetméteres időszakos kiállítótér is elfér. Külön felnőtt és gyermekmosdók lesznek, és ott az udvar is, amely lehetőséget biztosíthatna több olyan, a gyűjteményében lévő tárgy elhelye-

zésére, amelyek elsősorban kültérben állíthatók ki. Az átköltöztetés – előzetes árajánlat alapján – 20 millió forint egyszeri költséget jelent, amely tartalmazza az óvoda kiköltözése utáni szükséges tisztasági festést, a teljes akadálymentesítés költségeit, a mosdók előírás szerinti átalakítását és a gyűjte-

mény szakzerű költöztetését, illetve a megújult installációkat.”

Az egykori óvoda tömegközlekedési eszközökkel könnyen megközelíthető, csendes családi házas övezetben helyezkedik el. Az óvoda épületét tágas játszóudvarok veszik körül, kellemes árnyékot biztosító fákkal. A patinás épület megőrzését a kerület vezetése már régebben eldöntötte. Funkcióváltása költségeit csökkenti, hogy külső és belső burkolatai jó állapotúak, korábban már megtörtént felújítása, a világítás korszerűsítése, a nyílászárók cseréje.

Budapesti Históriák

Budapesti Honismereti Társaságunk és Budapest Főváros Levéltára Budapesti Históriák című előadóest-sorozatát minden hónap lehetőség szerint első szerdai napján, du. 5 órai kezdéssel Budapest Főváros Levéltára földszinti Gárdonyi Albert termében tartjuk (Budapest, XIII. ker., Teve u. 3–5.). Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Október 2. Szerda

- *Mesterséges intelligencia és a történetkutatás*
Előadó: Földváry Gergely történész
- *A Párisi Nagy Áruház tüze (1903)*
Előadó: Hózer Benjámin szakmatörténeti kutató

November 6. Szerda

- *Az első budapesti felhőkarcoló tervek*
Előadó: Csáki Tamás művészettörténész
- *A Kürt utcai fürdő és a szociális gondozás*
Előadó: Guba Ildikó szociális munkás

December 4. Szerda

- *Feszty Árpád és budapesti falképei*
Előadó: Görbe Márk művészettörténész
- *A budapesti gették megmenekülése*
Előadó: Róbert Péter történész

In memoriam

Ádám Jánosné (1947–2024)

Budapesten, 1947. július 23-án született. Középiskoláját Erzsébetváros Wesselényi utcai II. Rákóczi Ferenc közgazdasági szakiskolájában végezte, ez napjainkban Budapesti Gazdasági SZC II. Rákóczi Ferenc Technikum néven működik. Egész életében adminisztratív munkakörökben dolgozott – a cipőiparban, a Terimpex Húsipari Külkereskedelmi Közös Vállalatnál, a Magyar Rádióban, végül a Fővárosi és Pest megyei Egészségbiztosítási Pénztártól ment nyugdíjba.

Társas lény volt: Balatonföldváron a Mosolygó Balaton-földvárért, Piliscsabán a piliscsabai szlovák nemzetiségi egyesület, Budapesten a Budapesti Városvédő Egyesület tagja volt. Érdeklődtek a történelmi események, évfordulók, emlékhelyek, a családfakutatás, a családtörténet. Húsz éve, 2004-től aktív tagja a Budapesti Honismereti Társaságnak. 2015-től folyamatosan újraválasztották egyesületünk Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottsága tagjának. Hosszantartó súlyos betegség után 2024. május 17-én hunyt el, június 3-án az Óbudai temetőben lelt végső nyugalomra. Emlékét kegyelettel őrizzük.

Kispesti traktorgyártás

16. Hofherr–Dutra Gépmajális

••• Heilauf Zsuzsanna

Kispest legnagyobb kiterjedésű ipartelepe, a traktor-gyár egykori dolgozóinak kezdeményezésére és aktív közreműködésével 16. alkalommal rendezték meg a Hofherr–Dutra Gépmajalist 2024. május 1-jén a Tomory Lajos Múzeum kertjében. A 18. és a 19. kerület életében meghatározó hagyományörző rendezvény a műszaki ismeretterjesztés ünnepe és igazi családi program is. Nincs olyan korosztály, amelyet ne nyűgöznének le az egykor itt, a traktor-gyárban készült gépek, járművek, amelyek közül néhányat még a mai napig használnak, de több példány gépgyűjtők féltve őrzött és gondozott darabja.

A Hofherr-gyár, a magyar ipari/műszaki tudás, az ország legnagyobb mezőgazdasági gépgyárának emlékezte, ismeretterjesztő és komplex kulturális elemekkel való bemutatása a cél az ingyenes, egész napos programon, amelyen idén 1800–2000 fő vett részt.

A rendezvény 10 és 18 óra között traktorok és kertészeti gépek kiállításával, a mindig népszerű traktorfelvonulással, a Tébláb Táncegyüttes tavaszköszöntő táncprodukciójával; a Kispesti Szatmári László Zeneiskola Fúvószenekara térzenéjével; valamint gőzgépes cséplésbemutatóval és kézműves foglalkozásokkal várta látogatóit. A program lelke, fő szervezője dr. Stieber József, az emléktársaság tiszteletbeli alelnöke. Hívására nemcsak a kispesti gyár egykori munkatársai, hanem a gyár egykori gyártmányainak, pl. traktorainak és cséplőgépeinek

gyűjtői évről-évre az ország, sőt a Kárpát-medence számos pontjáról érkeznek, hogy bemutassák féltve őrzött kincseiket. Az ol-dott hangulatú gyártalálkozó és beszélgetés a program fontos része, így volt ez most is. A különféle gépjárművek, a meghatározó traktorok mellett a gyár kisebb gyártmá-

Fotó: TLM

Gőzgépes cséplésbemutató

nyai is helyet és teret kaptak, melyek közül többet ki is lehetett próbálni.

2024-ben az egykori gyárnak otthont adó Kispest önkormányzata a helyi szakszervezettel együttesen az egykori gyári május elsejék világát is megidézte: felhívásukra sok szakszervezeti tag érkezett és beszélgetett a Herrich–Kiss villa kertjében, az erre a célra emelt sátrak alatt.

Óbudai Múzeum

Vezető: Gálfi Ágnes, tel./fax: 250-1020, cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K–V: 10–18 óra.

Neográdi László Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne, tel.: 370-0652, cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48., nyitva: K–P: 10–18 óra, Szo.: 10–14 óra.

Erzsébetvárosi Zsidó Történeti Tár

Helytörténeti munkatárs: Keleti Éva, tel.: 369-3688, cím: 1077 Bp., Csányi u. 5., nyitva: V–Cs: 14–18, P: 10–14 óra

Józsefvárosi Múzeum

Vezető: Tamás István tel.: 06-20-6150766, 06-70-5147965 cím: 1085 Bp., József krt. 70. nyitva: Időszaki kiállítótér (VIII. József krt. 59–61.) Sze–Cs–P: 14–18, Szo.: 10–18 óra

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus, tel.: 218-7420, cím: 1092 Bp., Ráday u. 18., bejárat az Erkel utcából, nyitva: K–P: 12–18, Szo.: 10–14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Verbai Lajos, cím: 1102 Bp., Füzér u. 32., nyitva: K–Sz: 10–14, Cs: 14–18, Szo.: 9–13 óra. Kutatói nap – P: 9–13 óra

Albertfalvi Hely- és Iskolatörténeti Gyűjtemény

Vezető: Papp Gábor, tel.: 208-6635, 06-70-704-5938, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8., nyitva: K, Cs, Szo: 14–18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Farkas Zsolt, tel.: 204-6788; 06-70-682-2144,

cím: 1116 Bp., Gyékényes u. 45–47., nyitva: H–P: 10–19 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Földváry Gergely, tel.: 06-70-360-2447, cím: 1121 Bp., Zugligeti út 64., nyitva: Sze–V: 10–18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Meyer Gáborné, tel.: 06-30-453-3693, cím: 1131 Bp., József Attila tér 4., nyitva: K–Cs: 11–17, P: 9–16 óra.

Samodai József Zuglói Helytörténeti Műhely

Vezető: Majkó Zsuzsanna tel.: 06-70-522-3577, cím: 1144 Bp., Vezér u. 28/b. nyitva: előzetes egyeztetéssel e-mail: helytortenet@cserepeskft.hu

XV. Kerületi Kulturális Örökség Háza és Helytörténeti Gyűjteménye

Vezető: Kis Emőke Hajnalka, tel.: 419-8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81., nyitva: K–P: 10–16, Sze: 12–18, Cs, Szo: 10–14 óra

Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

(szakmai besorolás nélkül) Vezető: Müller Ildikó, tel.: 604-8342, cím: 1165 Bp., Veres Péter u. 157., nyitva: H–K: 9–18, Sze–P: 9–16, Szo: 9–13 óra.

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc, tel.: 256-6062, 258-4693, fax: 256-9526,

cím: 1174 Bp., Báthory u. 31., nyitva: K–V: 14–18 óra.

Tomory Lajos Múzeum

Vezető: Heilauf Zsuzsanna, tel.: 290-1585, 06-20-316-9885, cím: 1181 Bp., Margo Tivadar u. 116–118. nyitva: Cs–P: 10–18, Szo: 14–18 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-1619, cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9., nyitva: K–P: 14–18 óra, páros heteken Szo: 10–14 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó, tel.: 283-1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53., nyitva: K–Szo: 10–18 óra.

Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Molnár Krisztián, tel.: 278-2747, cím: 1213 Bp., Szent István út 230. nyitva: Sze: 8–14.30, P: 14–18, Szo: 9–13 óra.

Magdolna Udvar Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gyöngyi Viktória tel.: 610-8532 cím: 1221 Budapest, Kossuth Lajos u. 24. nyitva: Cs–P–Szo: 10–18 óra.

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény vezető: Geiger Tamás, tel.: 287-3057, cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105., nyitva: Sze–P: 10–17 óra.

Budapest közlekedik

Kiállítás a főváros levéltárában

Budapest Főváros Levéltárában (BFL) június 7-én nyitották meg *Budapest közlekedik – a főváros közösségi közlekedésének 150 éves története* című tárlatot. A megnyitóra érkezettek a levéltár főigazgatója, dr. Kenyeres István, majd Bolla Tibor, a BKV vezérigazgatója köszöntötte. Ezt követően Budapest főpolgármestere, Karácsony Gergely mondott beszédet, majd Legát Tibor szakmai megnyitóját hallgathattuk meg.

Kiállításuk bevezetést nyújt a fővárosi közlekedés sokrétű és összetett világába. Célja a fővárosi közösségi közlekedés sokszínűségének felvillantása, és a BFL-ben őrzött iratok forrásgazdagságának reprezentálása. A tárlat túlnyomórészt a BFL vállalati iratanyagára épül, az 1860-as évektől 2010-ig terjedő időszakból válogatva.

A levéltár jellegéhez mérten elsősorban irat- és fotócentrikus kiállítás készült, néhány tárgyi anyaggal kiegészülve. Utóbbi-

Fotó: BHT

A táblákon vállalatok, közlekedési hálózatok és járművek története

akért külön köszönet illeti a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeumot.

A közlekedést megszervező vállalatok története az apály-dagály váltakozásához hasonlóan a decentralizáció-centralizáció állandó körforgását ilusztrálja. Legalább ennyire izgalmas a különböző

közlekedési eszközök, járművek története: a születő világváros, Budapest utcáin az elsők között jelent meg Európában és a világon is a vilamos, a földalatti, a fogaskerekű.

A közlekedés változásai, a hálózatok kiépülése Budapest átalakulásaival párhuzamosan zajlott, egymásra reflektálva: mikor melyik eszköz kapott hangsúlyos szerepet, melyik jellemezte inkább a közösségi közlekedést. Elég itt a villamos változó jelentőségére, vagy a magyar járműgyártás nemzetközileg is sikeres márkájára, az Ikarus népszerű és elismert típuscsaládjaira gondolni. Mindezekről ízelítőt kapunk a vállalatok kiállított tervein és térképein keresztül. A 2025 májusáig látogatható tárlat hétköznaponként 8 és 18 óra között látogatható. (Forrás: BFL)

Sashalmi Krónikák

Kültéri tablók őrzik múltjukat

•••• Grób-Gönczi Mónika

Sashalom létrehozásának 100. évfordulóját 2023-ban ünnepeltük. Ehmann Viktor, Sashalom egyik alapítója előtt szoboravatással tisztelegtünk, az évfordulóra emlékmű és emlékcímer készült. A helytörténeti gyűjtemény egy kültéri állandó kiállítást tervezett, *Sashalmi Krónikák* címmel. A 11 helyszínes kiállítás Sashalom helytörténeti szempontból jelentősebb pontjain található, ahol tablonként 1-1 témakört járunk körül.

A témák egy születendő település számára az infrastrukturális szempontból fontos közösségi tereket mutatják be. A kiállítás első tablját Ehmann Viktor szobra mellett helyeztük el, aki felismerte a Kerepes-Gödöllő-Hatvan felé tartó út jövőbeli fontosságát, létrehozta az

Ehmann-telepet, mely Sashalom területének fejlődését jelentősen elősegítette. Fogadója, a Czinkotai Nagycseje igen fontos létesítménnyé vált mind a település életében, mind az ide kirándulók úti célja során, ezért a kiállítás második pontja a Czinkotai Nagycseje fogadó helyén áll.

Közvetlen a közelében található a rákosszentmihályi lóvasút sashalmi végállomásának egykori helyszíne. Táblát helyeztünk el a piac, az egyik legfontosabb iskolaépület, a valaha volt vendéglők területi központja, a községháza, a vallási felekezetek szempontjából fontos katolikus és református templom mellett, valamint az egykori sashalmi zsinagóga helyszínén, ahol az épületek és helyszínek történetét mutatjuk be.

A táblákon állandó elemként megtalálhatók a Sashalom születésével kapcsolatos legfontosabb információk. Ezek mellett térképen jelöltük a kiállítás összes pontját, így az érdeklődők számára könnyen bejárhatóvá válik a több állomásos sétaútvonal. A táblákon elhelyezett QR-kódok segítségével a látogatók egy térképes sétatervet is elérhetnek. A kiállítás sétálva egy-másfél óra alatt bejárható, biciklivel egy óránál is kevesebb idő alatt.

Fotó: KHEK

R. Törley Mária szobrász és alkotása

Fotó: a szerző felvétele

11 ilyen tábló, 11 helyszínen

Kispest költője

Bihari Sándor, a túlélő

••• Németh Nyiba Sándor

Kisgyőrben született 1932-ben Bihari Sándor József Attila-díjas költő, 2007-től Kispest díszpolgára, aki 2011-ben, 78 éves korában Kispesten hunyt el. Sándor édesapja rádiókat javított és készített, édesanyja gyári munkás lánya volt. Apai nagyapja fiát kitagadta, mert egy cselédet vett el. Gyári munkás anyai nagyapja tagja volt a szociáldemokrata pártnak – barátaival politizáltak, a Pesti Hírlapot olvasták.

Sándort édesapja ipari iskolába szánta, végül Miskolcra került, a gimnáziumba. Anyai nagybátyja a nagyvárosban élt, taníttatta unokaöccsét. A nagybácsi halála Sándort nehéz helyzetbe hozta. Albérletbe ment, mintegy harminc lakásban lakott. Közben írogatta első verseit, melyek megjelentek a helyi újságban, az Észak Magyarországon.

Felvették 1947-ben a népi kollégiumba, József Attiláról, Sinka Istvánról itt hallott először. (Az első ilyen bennlakásos iskola, a Bólyai Kollégium 1939-ben alakult meg – a szegény, többnyire paraszti származású tehetséges gyerekek számára megteremtve az értelmiségivé válás lehetőségét – a szerk.) Érettségi előtt, 1951-ben részt vett a magyar írók első kongresszusán, megismerkedett Kardos Pállal és Koczogh Ákossal, a Kossuth Lajos Tudományegyetem tanáraival, ők hívták Debrecenbe az egyetemre és az Alföld folyóírához. Az egyetem kezdő írók otthona is volt, az Alföld folyóíratot mintha a kedvükért adták volna ki. Első versköteté az egyetemi évek alatt, 1953-ban jelent meg, főleg gimnazista idejéből való versekkel.

Visszahívták Miskolcra, ahová a leendő feleségével ment. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnál dolgozott irodalmi és művészeti szaktitkárként és vezette az Értelmiségi Klubot. Elszomorította a város szellemi élete, ezért megírta a *Művelt Nép* című lapban a *Miskolci kocsonya* című cikket. „Válaszként” a kiutalt lakást sem kapta meg. Közben egész évre szóló sorozatot indított el 1956-ban, *Mai magyar irodalom* címmel. A Szabó Lőrinc–Illyés Gyula est sikert aratott. Utoljára látta Szabó Lőrincet, halálhírért már a börtönben tudta meg.

A forradalom leverése után lecsukták a *Miskolci kocsonya* cikk, és a Szabó Lőrinc–Illyés Gyula est miatt. Több mint egy évet ült. Nagynevű költőink levelet írtak, kiszabadítását szorgalmazva. 1958–1959 között internálták. Szabadulása után született meg első fia, Tamás. Segéd munkásként, majd könyvtárosként kezdte újra az életét Miskolcon. Tönkrement a házassága is, Budapestre, a Magyar Televízióhoz ment dolgozni. Megházasodott megint, de hamarosan el is vált. Verseskötete 1965-ben jelent meg, József Attila-díjat kapott. Könyvei ettől kezdve kerülhettek nyomdába. Újra megnősült 1968-ban, megszületett második fia, Márton.

Bihari Sándor családjával 1980-ban Kispestre költözött, az Ady Endre utca 54. számú házba. A börtön, a segéd munkák, a megbélyegzések után a József Attila-díj meghozta a nyugodt, letisztult éveket. Kispesten idejét írással töltötte, fiatalok felkarolására fordította. Kispest Önkormányzata életművét elismerve 2012-ben emléktáblát állított a lakóháza falára (Ady Endre út 54.). Ünnepeyes keretek közt lerótták tiszteletüket, kisdíák szavalta „A verseimre bízom magam” című költeményét. Bihari Zsóka az özvegy, és Vinczek György alpolgármester leplezte le az emléktáblát.

Fotó: Szép versek 1985/Vahli Ottó

Bihari Sándor

Fotó: wikipedia/Csunla

Podmaniczky előadásuk után Nagy Zsolt és Katona Csaba

Fotó: Eötvös10.hu

Helytörténetről júniusban

Június 6-án, a hónap első csütörtöki napján rendezte meg Terézváros Önkormányzata és az Eötvös10 Művelődési Ház Terézváros Napját – a Hunyadi téren délután Katona Csaba történész és Nagy Zsolt színművész közreműködésével „...az utolsó pesti polgár”, aki igazából báró volt – 200 éve született Podmaniczky Frigyes” című előadáson idézték fel a Fővárosi Közmunkák Tanácsa alelnökének, tényleges vezetőjének életét.

Délután 4 és ½ 7 órai regisztrációval kerékpáros társasjátékra lehetett regisztrálni Futárrapszódia a rendszerváltás romjain címmel. „(...) a vállalkozó kedvű érdeklődők rendszerváltás kori futárok bőrébe bújnak (...)” – olvashatták az érdeklődők.

Június közepére minden jegy elkelt az Eötvös10 és a Hatker-hatkor helytörténeti klub szervezésében a június 22-i, szombat délelőtt 10 órakor kezdődő helytörténeti sétára, melynek témája az Andrássy úttal párhuzamos Városligeti fasor. A sétára jelentkezőkkel Katona Csaba történész a Lövéldetérén találkozik, és résztvevői megismerhetik, hogy „...kik építették a látványos villákat, kik éltek bennük, mi volt az épületek sorsa a Monarchiától a rendszerváltásig.”

Óbuda a középkorban

Konferencia és középkori vigasságok

•••• Kalló Regina

Hagyományteremtő szándékkal rendezte meg az Óbudai Múzeum – Óbuda-Békásmegyer Önkormányzatának támogatásával – 2024-ben először a Szent György napi Vigasságokat. A kétnapos rendezvény – konferencia, jelmezes menet, lovagi játé-

közönséggel. Április 26-án, pénteken 10 órától az Óbudai Múzeum Goldberger Textilipari Gyűjteményében rendezett, 'Középkori udvari élet és művészet Piast Erzsébet korában' című konferencia keretében a résztvevők megismerhették Nagy Lajos király és édesanyja, Piast Erzsébet királyné korának udvari életét, építészetét, művészetét, zenéjét, táncait, divatját és egyúttal a középkori Óbudát, az alábbi kiváló szakemberek segítségével: Szende László Piast Erzsébetet mint anyát, feleséget és társuralkodót mutatta be. Buzás Gergely a korszak építészetéhez hozott minket közelebb, régészeti kutatások alapján, míg Kocsis Edit a korszak cserépkályháit ismertette. Cseke László (a Szent György Lovagrend lovagja) a rend történetét, Sziklai Bíbor Sára pedig élőzenés kísérettel a 14–15. század zenéit és táncait mutatta be. Két 'gyakorlati' bemutatóval is készültek a résztvevők számára, ugyanis míg Vályi-Nagy Enikő a közönség bátor tagjait bújtatta korhű ruhákba,

addig Nyers Csaba középkori ételekkel kínálta a jelenlévőket.

Április 27-én, szombaton délelőtt 10 órakor látványos középkori történelmi menet indult a Fő térről a klarissza kolostor romjaihoz, az Óbudai Múzeum mun-

kok, régizenei koncertek és tárlatvezetés – koncepciójának alapja az volt, hogy a középkori Óbuda jelentőségét, mint egykori királyi, majd királynéi központot, annak a korabeli Európával lépést tartó, kiemelkedő építészetét, művészetét, udvari életét jobban megismerhesse a kerület lakosaival és az idelátogató

Primavera
együttes
tagjainak
tánca

Fotók: Óbudai Múzeum

Középkori
jelmezekben
a klarissza
kolostor
romjainál

katársai, a Szent György Lovagrend, a Musica Historica és a Sub Rosa régizenei együttesek, Nagy Gergely fidula-művész, valamint jelmezes

és „civil” felvonulók részvételével. Az egykori donátor királyné által 1334-ben alapított óbudai klarissza templom és kolostor területére is betérhetett a menet, ahol a romokat első alkalommal tekinthették meg testközelből az érdeklődők, szakértő vezetéssel. Ezen alkalmat jellegzetes egyházi/világi dallamokkal, látványos lovagi tornával, a Primavera együttes táncával és egy solymászatra betanított, de éppen rakoncátlan hangulatban levő vörös szárnyú ölyvvel tették egésszé a program szervezői.

33. Wekerlei Napok

Május utolsó hétvégéjén rendezte meg a Wekerlei Társaskör Egyesület a 33. Wekerlei Napok kétnapos rendezvénysorozatát. Az egyesület 15 tagja hónapokig dolgozott előkészítésén, megvalósítását több mint 170 önkéntes segítette.

Meseúti indítóállomás

Fotó: WTE

a Meseút – a hét állomásos gyerekkaland központi témája idén a méz volt. Fotó-vers poszter kiállítás is várta az érdeklődőket a Wekerlei Társaskör Egyesület irodájával szemközti kerítésen, amely augusztus végéig tekinthető meg.

Mindenki Keresztje

Kispest Régi Temetőjében új Mindenki Keresztje várja a távol eltemetett szeretteikről megemlékezni kívánókat, a mécsset gyújtani, virágot elhelyezni akarókat. Az új kőkereszt elkészítését Martincsevics Gyöngyné, a 2016-ban elhunyt kispesti díszpolgár, Martincsevics György özvegye kezdeményezte – családjának több tagja (nővére, férje, anyósa) e temetőben nyert végső nyugalmat. A közel 150 éves homokkő kereszt az évtizedek során tönkrement, az új mindenki keresztjét Vénusz Gergely kőszobrász készítette el.

Fotó: kispest.hu

A régi kereszt

A régi kereszt történetét Szilágyi István díszpolgárnak köszönhetően ismerhettük meg: „Az eredeti keresztet 1888-ban állították fel az Ó temetőben, a mai Jézus Szíve Templom helyén. Az 1940-es évekig működött ott temető, utána felszámolták, a kereszt valószínűleg akkor került a Régi Temetőbe.” A régi Mindenki Keresztjét és tábláját a Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény vette át, a temető egyik, 1903-as sírtáblájával együtt.

Buda ostroma

•••• Gábel Tibor

Aggházy Kamil: *Budavár bevétele 1849-ben I. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2001. 503. p.*

Rendhagyó ez a könyvismertetés – a monográfiát 2001-ben adták ki, 1954-ben elhunyt szerzője haláláig dolgozott kéziratán. Megírása után 63 évvel jelenhetett meg Hermann Róbert történész gondos szerkesztői munkájának és munkatársainak – elsősorban Czaga Viktória levéltárosnak – köszönhetően. Tipikus magyar katonasors volt Aggházy Kamil (1882–1954) élete. A Ludovika Akadémiát végzett honvéd csapatbiztos a Monarchia megszűnése századosi (később ezredes) rangban találta. Egyik kezdeményezője volt 1918-ban a Magyar Királyi Hadtörténeti (Levéltár és) Múzeum létrehozásának, melynek igazgatóhelyettese, 1928-tól nyugdíjazásáig (1938) igazgatója volt. 1949-ben megvonták nyugdíját, a gyermekei tartották el.

Monográfiájáról 2001-ben szerkesztője ezt írta: „Ilyen részletes, ilyen pontos és ilyen alapos munkát azóta sem írtak Buda ostromáról, noha az elmúlt hat évtizedben tucatnyi újabb publikáció látott nap-

világot.” Könyvének a szerző által adott címével (*Buda ostroma 1849. május 4-21. I. kötet*) a könyv belső címlapján találkozunk. Hermann Róbert szerkesztői bevezetésében részletes tájékoztatást olvashatunk a kézirat készítésének céljáról, körülményeiről, az újabb forrásanyagok megjelenéséről – közölve a témakörhöz kapcsolódó újabb irodalomjegyzéket is. Ezt követi a szerző – ma már kevésbé ismert – életrajza, Szoléczy Emese történésznek köszönhetően.

Buda ostromát négy egységre tagolva ismertetik a kötetben: A budai hadjárat foglalkozik a komáromi és pestbudai előzményekkel, a május eleji történésekkel. Az ostromban napról napra tájékoztat az eseményekről (Budavár körülvétele, előkészületek, tüzértámadás és roham, a nagy gyalogsági támadás), majd a győzelemről és következményeiről ír a monográfiát záró Adattár előtt. Az itt nem ismertetett II. kötetben, az okmánytárban, mintegy 250 válogatott forrást adott közre.

Pesti, budai és óbudai horvátok

•••• Millisits Máté András

Horváth Péter: *Horvátok szerepe Óbudán és a városegysítésben/ történeti szerepek, identitások és asszimiláció. Óbuda-Békásmegyer Horvát Nemzetiségi Önkormányzat, Budapest, 2023. 80. p.*

Részletesen bemutatja az óbudai horvátok több évszázados történetét Horváth Péter múlt évben megjelent hiánypótló tanulmánya – a városrész horvát nemzetiségi önkormányzatának kiadásában. Ez a bevezetés után tizenkét fejezetre tagolódik. Az első három fejezet a fogalmi tisztázás célját szolgálja. A kiadvány ezen részében választ kaphatunk arra, hogy kik a horvátok, valamint rövid áttekintést találunk a horvát és a magyar nép közel egy évezredes együttélésének történetéről. A következő két fejezet a „Horvátok a középkori Pesten, Budán és Óbudán” valamint a „Horvát népesség Pest-Budán és Óbudán” címet viseli.

A tanulmány további része, a kiegészítés időszakát vizsgáló rész kivételével, teljes egészében a horvát nemzetiségnek Óbudán betöltött szerepét vizsgálja. Szerzője

írásában felhívta a figyelmet az 1728-ban készített jobbágy összeírásra, amelyben a vezetéknév alapján többekről nagy valószínűséggel lehet állítani, hogy horvátok voltak, többek között a Vanovics, Jakosics, Bukovics, Lukovics, Sablovics, Vallescsics, Lukanics, Lukanecs családnevet viselő. Külön fejezet foglalkozik az országos ismertségre szert tett III. kerületben élt horvát származású személyekkel, többek között Bán István (1922–1984) textilművésszel, a Sinkovits tervekkel, így Sinkovits Imre (1928–2001) és Sinkó László (1940–2015) színművészekkel, valamint Albert Flórián (1941–2011) az egyetlen magyar Aranylabdás labdarúgó életével. Horváth Péter tanulmányának végén magyar és horvát nyelvű összefoglalás, a téma megismeréséhez alapvetően fontos irodalomjegyzék, térkép-, fekete-fehér és színes fényképmelléklet segíti az eligazodást.

Sashalom egy évszázadáról

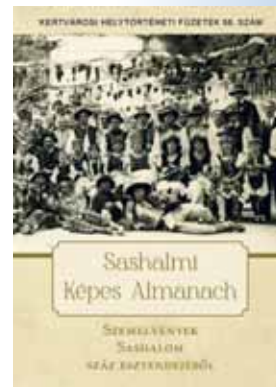
•••• Sz. R.

Széman Richárd (szerk.) Sashalmi Képes Almanach - Szemelvények Sashalom száz esztendejéből. Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ, Budapest, 2023. 304. p.

Számos feljegyzésre méltó történetét mutatja be a jubileumát ünneplő település a kötet archív fény- és írásképek sorára felfűzött gondolatok, tömör leírások, korabeli szemelvények segítségével. Gyakorlatilag ez egy gazdag szöveggel körüvezett szerkesztett nívós fotóalbum. Több mint négyszáz képpel (fényképpel, térképpel, rajzzal), korabeli újságcikkkel, párt jegyzőkönyvvel, és a szerkesztő összesített szövegeivel idézi meg az időszakot. A tömör történelmi összefoglaló után következik néhány, a település kialakulása, fejlődése körül bábáskodó fontos szemlélyiség életrajza. A XVI. kerület elődtelepülései közül Sashalmon laktak a legszegényebbek, itt voltak a szinte nincstelenek a régi hadifogolytábor területén, és a tisztviselők közül is a szegényebbek éltek itt. Húsz oldalas fejezet szól a település életét fél évszázadig meghatározó hadifogolytábor-barakkról. Betekinthetünk

a jelentősebb épületek, templomok, iskolák építésének történetébe.

Megismerkedhetünk a település iparos-mestereivel, gyáraival. Megtudhatjuk, hogyan mulattak, jótékonykodtak sashalmi eleink a vendéglátóhelyeken. Gazdag képgalériájában belelapozhatunk családi albumokba, így például a fasizmus és a kommunizmus áldozatainak emléktárába, vagy a „létezett szocializmus” hétköznapi életébe. Beolvashatunk a sajátos megfogalmazású helyi párt-szövegekbe, a település Budapesthez csatolásának dokumentumaiba. A galériát helyi képeslapok, bálók-, műkedvelő előadások-, jótékony-sági estek meghívói, egyesületek, szervezetek pecsétjei színesítik. A kötet így bepillantást ad a múlt és félmúlt hétköznapijaiba, ünnepeibe. Talán választ ad arra is, hogyan szerethető meg a terület ahol élünk, a múlt nagy tetteit és tévedéseit is átgondolva.

Peremkerületi múlt és jelen

•••• Pápai Tamás László

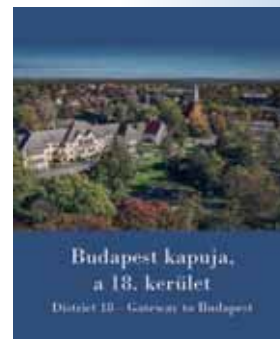
Budapest kapuja, a 18. kerület / District 18 – Gateway to Budapest. Tomory Lajos Múzeum, Budapest, 2024. 104. p.

Képekkel gazdagon illusztrálva mutatja be a nívós kivitelű, két-nyelvű kiadvány magyar és angol nyelven Pestszentlőrinc–Pestszentimrét, Budapest XVIII. kerületét. A kötet két részre tagolódik. Előbb röviden végigvezet a 19. század végén, a vasút hatására született két elődtelepülés, Pestszentlőrinc város és Pestszentimre község, valamint az ezekből 1950-ben létrehozott kerület múltján, majd témakörönként taglalja a jelent. A legtöbb blokk egy-egy oldalpárt kapott, ezeket a témához kapcsolódó képes oldalak színesítik.

Beszámol a helyi természet és épített környezet védelméről, végigvezet a lakótelepeken, főbb köztereken, emlékhelyeken, bemutatja a művelődés színtereit (közösségi házak, könyvtárak, művészeti iskolák, múzeum) az egyházakat, és nem felejtkezik el a ferihegyi repülőtérrel, és az Üllői útról sem. A kerület által fenntartott

intézményekkel (rendelők, óvodák) kapcsolatban a fejlesztéseken van a hangsúly, de kiemelt téma a szabadidő eltöltése is. A sport témakörét több fejezetben járja körül a kiadvány, bemutatva az imrei Sportkastélyt, a frissen átadott lőrinci BUD Arénát és a szabadtéri helyszíneket, különös tekintettel a többféle időtöltést kínáló Bókay-kertre. Fontos téma a szórakozás a sport mellett, melyet az önkormányzat által rendszeresen tartott nagyrendezvények szintén lehetővé tesznek, illetve megjelenik a szociális gondoskodás is.

Mindezt sok nagyméretű, színes, frissen készített képpel illusztrálva, hogy bemutassa a jelenlegi kerületet azoknak is, akik nem ismerik Budapest egyik legnagyobb városrészét. A modern technológia nyújtotta lehetőségeket kihasználva számos drónfotó szerepel a kiadványban – négyszögletes formátuma révén ezek a fényképek nagy méretben is élvezhetők.

Budafok Magdolna Udvara

Művészeti Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

••• Gyönki Viktória

Budapest XXII. kerülete két helytörténeti kiállítóterrel rendelkezett 2020-ban: a Barlanglakás Emléki-állítás, amely már az 1960-as évek óta működött, és a Nagytétényi Helytörténeti Kiállítóter, amely közösségi adományokból alakult ki. A helytörténet iránt érdeklődők körében azonban igény volt egy helytörténeti témájú kiállítóter alapítására Budafokon is, amelyre egy sikeres Tér-Köz pályázat nyomán tudott lehetőséget biztosítani Budafok-Tétény Önkormányzata.

Az új intézmény fenntartója a Klauzál Gábor Budafok-Tétényi Művelődési Központ lett. Budafok megyei jogú város egykori városházának a felújított épületében kapott helyet a koncepció szerint három kiállítóter. A Művészeti Galériában a helyi művészekből álló Artér Művészeti Egyesület rendez csoportos és egyéni kiállításokat. Váltakozva valósulnak meg

nyokat most is folyamatosan fogadunk.

A Helytörténeti Gyűjtemény kiállítótere tagolt, kis alapterületű termekből áll. Az „En Budafok-Tétényem” elnevezésű teremben, látványraktárunkban jelenik meg egy válogatás azokból a tárgyakból és hagyatékokból, amelyeket az adományozók ajánlottak föl. Az ún. vándorvitrinben biztosítunk lehetőséget kamara-kiállításoknak. Így bemutatkozhat egy-egy magángyűjtő vagy egyesület. Az állandó kiállítás címe

„Élet-Képek, Budafok-Tétény története”, utalva ezzel arra, hogy a cél a kerület történetének bemutatása és hogy a kiállítás gazdag képállománnyal rendelkezik. Ezt egy 14 méter hosszú falon, színes képeretekben mutatjuk be. A kiállítás kettős utazás: egyrészt időben, a római kortól napjainkig ismerteti a kerület történetét. Másrészt az előtérben látható térkép madártávlatától eljutunk egy személyes térig, amely egy lakótelepi lakás belsőjét idézi meg.

A kiállításban hasznos kölcsön szerződéssel szerepelnek régészeti műtárgyak a Magyar Nemzeti Múzeum, illetve a Budapesti Történeti Múzeum állományából. Fontos és pozitív üzenet volt egy helytörténeti kiállítóhely számára, hogy szakmai segítség kérésünkre ezek az intézmények pozitívan válaszoltak. Mellettük gazdag képanyaggal segített a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum és más közintézmények is.

A kiállítás történeti áttekintésében fontos hangsúly került az ún. sváb hagyomány, a borászat, az iparosság, a gyárak, a

polgári és sportkörök bemutatására. A kiállításban két kis sarok enteriőr kapott helyet: a már említett lakótelepi szoba-részben egy működő tévéen lehet megtekinteni a budafoki Kísérleti lakótelepről készült

Udvarrészlet – balra lépcső az emeleti Helytörténeti Gyűjteményhez

híradást. A másik enteriőr a vendéglők világát idézi meg az ikonikus Kutyavillán keresztül, többek között egy eredeti szék bemutatásával. A kiállítás legrégebbi műtárgya egy szappankészítő, *Sebastian Abel*

1864-ben kiállított iparos engedélye. Restaurálás után tudtuk a német nyelvű dokumentumot a kiállításba helyezni. Tárlatunk tablói rengeteg információt tartalmaznak, de interaktív, digitális tartalmakkal, játékokkal is találkozhatnak a Magdolna Udvarba látogató érdeklődők. Prog-

Fotók: dr. Vankó András

helytörténeti és művészeti témájú kiállítások az Időszaki Kiállítóterben. Az emeleti részben a Helytörténeti Gyűjtemény állandó kiállítása látogatható.

A Helytörténeti Gyűjtemény tárgyi állományának megalapozása 2020-ban kezdődött. Ekkor lakossági gyűjtést hirdettünk több kerületi sajtótermékben és a Klauzál Ház hírlevelében, arra biztatva a kerületi lakosokat, hogy a gyűjteményt tárgyi vagy képi anyagokkal gazdagítsák. A felhívás nagy sikert aratott, az első évben közel 300 tárgyat és 700 fényképet, dokumentumot fogadtunk be a gyűjteménybe. Adomá-

Adományozott tárgyak a látványraktárban

Képeink egy 14 méter hosszú falon

ramjaink között megtalálhatók a városi séták, ismeretterjesztő előadások és a múzeumpedagógia is.